

Кицак Б.В.

аспірант,

*Житомирський державний університет
імені Івана Франка*

ДІЯЛЬНІСТЬ ГУМАНІТАРНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ У ГАЛУЗІ МЕДИЧНОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ НАСЕЛЕННЯ В РАЙХСКОМІСАРИАТІ «УКРАЇНА» У 1941-1944 РР.

У роки нацистської окупації території Української РСР питання соціальної допомоги та медичної опіки стало наріжним каменем для виживання значної кількості населення. Допомога, яка надавалась з боку міських та сільських управ, включала в себе широке коло таких категорій людей, як інваліди, малозабезпечені, діти, особи похилого віку та військовополонені (останні особливо часто гинули в німецьких таборах). Питання допомоги регулювалось цілим рядом документів нацистської адміністрації. Однак, враховуючи слабку організаційну та фінансову спроможність відділів суспільної опіки, створених при українській допоміжній адміністрації, розраховувати на повноцінну підтримку з боку влади для незахищених категорій населення не доводилося.

Проблема медичного обслуговування з боку гуманітарних організацій не стала предметом окремого наукового історичного дослідження. Окремі аспекти означеного питання розглянули Боган С., Главацький М., Костючок О., Марінченко О. [1; 2; 3; 4].

Нестабільне функціонування системи медичного забезпечення на території райхскомісаріату «Україна», напівзруйнована мережа лікувальних установ, нестача професійних лікарів зумовили зростання ролі діяльності громадських організацій. Провідне місце почали відігравати Український Червоний Хрест (на початку окупації) та українські комітети самопомоги, які значну увагу у своїй роботі приділяли медичній допомозі різним категоріям населення, що сприяло загальному покращенню стану здоров'я мешканців у райхскомісаріаті «Україна». Загалом можемо констатувати, що німецька влада не перешкоджала наданню соціальної допомоги цивільному населенню та військовополоненим. В окремих випадках окупаційна адміністрація навіть долучалась до акцій благодійності. Проте даний аспект добротності повністю залежав від конкретного регіону та німецьких властей, які давали згоду на благодійні акції виключно з позиції необхідності.

Однією із найбільш вразливих категорій населення в роки німецько-радянської війни стали військовополонені. З початку війни діяльність Міжнародного Червоного Хреста не поширювалась на радянських військовополонених через те, що формально СРСР не ратифікував Женевську конвенцію 1929 р. «Про утримання військовополонених» [4, с. 126]. Сталін наказом № 270 «Про випадки боягузтва і здачі в полон та міри по припиненню таких дій» не приймав того факту, що радянські бійці можуть потрапити в полон; зобов'язуючи останніх битися з ворогом до смерті [5, с. 476-479]. Це призвело до безправного становища полонених солдат Червоної Армії в роки

окупації УРСР, зокрема на території окупаційної зони райхскомісаріату «Україна». Тому керівництво таборів, де перебували червоноармійці, самостійно вибирало тактику поведження з даною категорією.

Мінімальний денний раціон у таборах для військовополонених складав 1 300 калорій [6, с. 148]. Цієї кількості не вистачало для нормальної життєдіяльності людини, яка працює. За словами Герінга, забезпечення харчуванням радянських військовополонених «може здійснюватись тільки згідно з результатами роботи на нас» [6, с. 151]. Тобто їжу надавали в основному тим, хто працював на німців.

Низькокалорійне харчування, складні умови перебування в таборах, відсутність санітарно-гігієнічних умов та фізичне виснаження призвели до виникнення інфекційних захворювань серед полонених солдат Червоної Армії. Для прикладу: у таборах для військовополонених у м. Вінниці та м. Житомирі висипний тиф масово поширився вже з другої половини 1941 р. [7, арк. 6]. У 160-му пересильному таборі для військовополонених у м. Хорол смертність від висипного тифу станом на січень склала 102 особи із 576 хворих, а у 346-му стаціонарному таборі в м. Кременчук відповідно 49 смертей із 168 хворих [8, с. 80].

Звільнення полонених солдат Червоної Армії з таборів спричинило поширення інфекційних хвороб серед місцевого населення. Для мінімізації можливості розповсюдження хвороб Український Червоний Хрест спільно із відділами суспільної опіки при місцевих управах організували дезінфекційні пункти, де звільнені із нацистських таборів повинні були пройти дезінсекцію. Український Червоний Хрест шляхом проведення зборів речей та медикаментів надавали підтримку полоненим солдатам Червоної Армії. Крім того, у підпорядкуванні Українського Червоного Хреста німецька влада передала шпиталі, де отримували медичну допомогу військовополонені. У листопаді 1941 р. в м. Полтава почав функціонувати «Шпиталь Українського Червоного Хреста для полонених», розрахований на 1 300 осіб [2, с. 129].

Після заборони 18 серпня 1942 р. указом А. Розенберга діяльності Українського Червоного Хреста, на території райхскомісаріату «Україна» організували комітети самопомоги. Місцеві товариства самопомоги організаційно поділялись на дві робочі групи: перша група займалася збором і постачанням населення харчовими продуктами, одягом, взуттям, білизною, меблями, домашніми речами і грошима. Крім того, до компетенції належало займатися заходами з житлового питання, за необхідності влаштовувати харчові пункти і відкриті кухні і турбуватися про дітей, які не мали батьків [9, арк. 13]. Друга група відповідала виключно за питаннями оздоровлення, тобто взяла у свої руки облаштування і експлуатацію шпиталів, лікарень, курортів, будинків відпочинку, станцій швидкої допомоги [10]. У подальшому ця група мала зайнятися навчанням медсестер та інших допоміжних сил нагляду за хворими. Товариства повністю підлягати нагляду з боку гебітскомісарів [9, арк. 14; 11].

На ефективність роботи інституцій допомоги негативно вплинуло рішення нацистської адміністрації від 9 листопада 1942 р. про заборону виділяти будь-які субвенції для комітетів самопомоги з міських бюджетів [12, арк. 2]. І це

враховуючи той факт, що на гуманітарні організації поклали зобов'язання лікарської опіки над бідними. Безсумнівно, така політика з боку німецької влади щодо благодійних інституцій заважала максимально охопити підтримкою ті категорії населення, які цього потребували.

Таким чином, діяльність Українського Червоного Хреста, який передусім орієнтувався у власній роботі на військовополонених, виявилась короткотривалою, проте доволі ефективною, що проявилось у зменшенні смертності серед полонених червоноармійців. Відкриття та функціонування різного роду комітетів самопомоги, яка широко підтримувалась з боку населення, суттєво вплинула на нормалізацію загального стану здоров'я вразливих категорій мешканців райхскомісаріату «Україна».

Питання медичного обслуговування населення в роки нацистської окупації України з боку гуманітарних організацій потребують подальшого дослідження. Серед них, діяльність гуманітарних товариств на території інших окупаційних зон, значення роботи для нормалізації санітарно-епідеміологічного стану в роки німецько-радянської війни, роль комітетів самопомоги у покращенні загального стану здоров'я мешканців окремих окупаційних зон. Названі проблемні питання мають перспективу для подальших наукових розвідок з історії Другої світової війни.

Список використаних джерел:

1. Боган С. Соціальна допомога населенню та військовополоненим на окупованій німецькими військами території України в 1941 – 1943 рр. / С. М. Боган // Гуржіївські історичні читання. – 2012. – Вип. 5. – С. 260–261.
2. Главацький М. Діяльність благодійних організацій на території генеральної області «Київ» (1941–1943 рр.): соціальний аспект / М. Главацький // Грані. – 2014. – № 3. – С. 125–132.
3. Костючок О. Український Червоний Хрест у Києві / О. Костючок // Гуманітарні та соціальні науки: матеріали III Міжнародної конференції молодих вчених HSS-2011, (Львів, 24–26 лист. 2011 р.). – Л.: Вид-во Львівської політехніки, 2011. – С. 46–49.
4. Марінченко О. Радянські військовополонені в 1941 – на початку 1942 рр.: міжнародно-правовий контекст / О. О. Марінченко // Історичні і політологічні дослідження: науковий журнал. – Донецьк, 2009. – Вип. 1. – С. 125–131.
5. 1941 год: В 2 кн. Кн.2 / Сост. Л. Е. Решин и др.; Под. ред. В. П. Наумова. – М.: Междунар. фонд «Демократия», 1998. – 752 с.
6. Штрайт К. «Они нам не товарищи...»: Вермахт и советские военнопленные в 1941–1945 гг. / Пер. с нем. И. Дьяконова, предисл. и ред. И. Настенко. – М.: Русское историческое общество; Русская панорама, 2009. – 480 с.
7. Центральний державний архів вищих органів влади і управління України, ф. Р-4620, оп. 3, спр. 20, 130 арк.
8. Преступные цели – преступные средства. Документы об оккупационной политике фашистской Германии на территории СССР. (1941 –1944 гг.) / Сост.: Г. Ф. Заставенко, Т. А. Иллерицкая, А. М. Козочкина и др. – К.: Политиздат, 1968. – 383 с.
9. Центральний державний архів громадських об'єднань України (далі – ЦДАГО України), ф. 166, оп. 3, спр. 145, 50 арк.
10. Дзвін волі (Біла Церква). – 1942. – 6 вересня.
11. Наші вісті (Любомль). – 1942. – 6 вересня.
12. Державний архів Рівненської області, ф. Р-72, оп. 1, спр. 1, 20 арк.